

УДК 528.9

Н.О. Полякова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КАРТОСЕМІОТИЧНІ МОДЕЛІ СИСТЕМАТИЗОВАНИХ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КАРТОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СТРУКТУРІ ДЕРЖАВИ

У статті представлені результати картосеміотичного дослідження структури інформаційно-картографічних творів, що є представницькими у структурі інформаційної системи держави, на прикладі Національного атласу України (НАУ), Національного атласу Росії (НАР) та Географічної енциклопедії України (ГЕУ). Результати дослідження представлені у графічному і табличному виглядах. Визначено інформаційне ядро творів, склад якого обумовлений призначенням зазначеної групи атласів. Викладені в статті результати можна використовувати у подальших дослідженнях щодо оптимізації змісту інформаційно-картографічних і картографічних творів подібного призначення.

Ключові слова: картосеміотика, атлас, картосеміотичні блоки.

N. Polyakova

CARTOSEMIOTIC MODELS OF SYSTEMATIZED FUNDAMENTAL REPRESENTATIVE INFORMATION-CARTOGRAPHIC WORKS IN THE STATE INFORMATION STRUCTURE

The article presents the results of cartosemiotic research of information-cartographic works' structure which are representative in the structure of the state information system on the example of National Atlas of Ukraine (NAU), National Atlas of Russia (NAR) and Geographical Encyclopedia of Ukraine (GEU). The research results are given in a graphic and tabular presentation. The information kernel of the works the composition of which is conditioned by the purpose of the mentioned group of atlases has been specified. The results presented in the article can be used in the subsequent researches aiming at optimization of information-cartographic content and cartographic works of the similar purpose.

Keywords: cartosemiotics, atlas, cartosemiotic blocks.

Н.А. Полякова

КАРТОСЕМІОТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ СИСТЕМАТИЗИРОВАННЫХ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСКИХ ИНФОРМАЦИОННО-КАРТОГРАФИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ В ИНФОРМАЦИОННОЙ СТРУКТУРЕ ГОСУДАРСТВА

В статье представлены результаты картосеміотического исследования структуры информационно-картографических произведений, которые являются представительскими в структуре информационной системы государства, на примере Национального атласа Украины (НАУ), Национального атласа России (НАР) и Географической энциклопедии Украины (ГЭУ). Результаты исследования представлены в графическом и табличном видах. Определено информационное ядро произведений, состав которого обусловлен назначением указанной группы атласов. Изложенные в статье результаты можно использовать в дальнейших исследованиях по оптимизации содержания информационно-картографических и картографических произведений подобного назначения.

Ключевые слова: картосеміотика, атлас, картосеміотические блоки.

Вступ. Найбільш представницькими у структурі інформаційної системи держави є національні атласи, які подають новітні знання, що генералізовані в картах, а також у текстових матеріалах, діаграмах тощо. Все це разом характеризує ресурси держави, населення й економіку, екологічний стан компонентів природи та історію формування території [9]. Концентруючи колосальну і різноманітну просторову інформацію про країну, такі атласи відтворюють її в науково систематизованому, зіставному, оглядовому та картографічно візуалізованому вигляді [8].

Тритомна Географічна енциклопедія України (ГЕУ), яка видана упродовж 1989-1993 рр., є фундаментальним зібранням систематизованої, науково обґрунтованої інформації про природу й економіку України, підсумком багаторічних досліджень вітчизняних фахівців, відображенням рівня розвитку географії та картографії в Україні і, безсумнівно, видатним надбанням національної культури [1-3]. Під кутом зору розмаїття форм представлення

інформації (тексти, карти, фотозображення тощо) ГЕУ не відрізняється від відомих географічних атласів. За кількістю і повнотою тематики картографічних матеріалів ГЕУ можна порівняти з комплексним географічним атласом державного рівня, а за думкою одного з провідних вітчизняних картографів, це видання можна вважати «Справжнім атласом карт України ...» [12, с.91].

Вище викладене надає можливість порівняти в картосеміотичному відношенні деякі географічні та картографічні видання, що, на думку автора, заслуговують на виділення їх в окрему інформаційну картосеміотичну групу — групу систематизованих фундаментальних представницьких інформаційно-картографічних творів в інформаційній структурі держави.

Вихідні передумови. Матеріали, присвячені аналізу картосеміотичної структури географічних атласів, відомі з 2000 р. Останнім часом оприлюднено інформацію стосовно фундаментальних карто-

графічних творів – Національного атласу України (НАУ) [11], Національного атласу Росії (НАР) [10] та результати інформаційно-семіотичного і тематичного картографічного аналізу ГЕУ [13].

Метою статті є подання результатів інформаційно-семіотичного аналізу з порівняння змісту НАУ, НАР і ГЕУ, а також показ основних рис спорідненості та відмінності визначного географічного видання (ГЕУ) у порівнянні з фундаментальними картографічними творами (НАУ, НАР) під кутом зору різноманітності використання інформаційних засобів.

Виклад основного матеріалу. Картосеміотичну структуру атласу як системного зібрання, що відповідає вимогам щодо графічних побудов, формують основні інформаційні або картосеміотичні блоки: карти, тексти, генеральна легенда (основний зміст); фото, графіки і діаграми, рисунки, таблиці, картоїди, аеро- та космознімки, натурні образи, реклама (елементи додаткового змісту). Усього 11 картосеміотичних блоків [10, 11, 13].

Для визначення кількісного співвідношення між окремими типами блоків НАУ, НАР, ГЕУ (картосеміотичних складових або ж модулів) використана відома методика, яка реалізується у 4 основні етапи. На 1-му етапі здійснюється посторінковий підрахунок частки (від площі сторінки) кожної складової (текст, карти, фото, графіки і діаграми, таблиці тощо). Зміст 2-го етапу складає сумування загальної кількості кожного семіотичного модуля (у повних сторінках). На 3-му етапі вираховується частка (у %) кожної складової у загальному обсязі твору, який аналізується. 4-й (заключний) етап – оформлення результатів у будь-якій формі (таблиця, графік, структурна діаграма).

В односторонньому виданні НАУ на 440 сторінках містяться 1714 карт та 9 картосеміотичних блоків: карти – 72%, текст – >12%, рисунки – >6%, фото – 2,1%, графіки і діаграми – 6%, таблиці – >1%, аеро- та космознімки – >1%, генеральна легенда – >1%, картоїди – >1% [10, 11].

У чотирьох томах НАР на 1982-х сторінках містяться понад 2000 карт і 9 картосеміотичних

блоків: карти – 57%, текст – 24%, рисунки – >1%, фото – 8%, графіки і діаграми – 7%, таблиці – 3%, аеро- та космознімки – 1%, генеральна легенда – >1%, картоїди – >1%. Карти складають дещо більше половини інформаційного ядра атласів цієї групи за рахунок значно більшого обсягу тексту та кількості фото, графіків і таблиць, що обумовлено призначенням атласу. НАР є сучасним атласом, який видався у 2005–2009 рр. Як більшості сучасних атласів, йому властиво містити аеро- та космознімки, але їх обсяг дуже незначний (1%), наприклад, у НАУ він становить 2,1% по відношенню до загального інформаційного обсягу атласу. Якщо порівнювати інформаційний обсяг у сторінках, то в НАУ це 0,5 сторінки, а у двох з чотирьох томів НАР – 5,5 сторінок, що теж є незначною кількістю до загального обсягу атласу Росії. На наш погляд, цей факт є дуже цікавим, оскільки Росія є великою космічною державою. Можна зробити висновок, що автори НАР надають перевагу передачі інформації в інших, більш наочних, на їх думку, виглядах [4-7, 10].

У трьох томах ГЕУ на 1436 сторінках (включаючи вклейки та генеральні легенди до карт) вміщено 7150 статей, 1943 ілюстрації, 743 карти, зокрема 481 загальногеографічна карта адміністративних районів і 45 планів найбільших міст, а також інформація у вигляді графіків і діаграмних фігур [1-3, 13].

Результат картосеміотичного дослідження НАУ, НАР, ГЕУ (систематизованих фундаментальних представницьких інформаційно-картографічних творів в інформаційній структурі держави) представлений в таблиці та на рис.1 у вигляді графіка-діаграми.

Результати порівняльного картосеміотичного дослідження представлені у вигляді кругових діаграм (рис.2-4), які в цій статті автор пропонує (на розгляд колег-картографів) назвати картосеміотичними моделями, зокрема картосеміотичними моделями деяких інформаційно-картографічних творів.

Зрозуміло, що таку модель не можна порівнювати з картографічною моделлю з усіма її відомими

Таблиця

Результат картосеміотичного аналізу НАУ, НАР, ГЕУ [1-8, 10, 11, 13]

Картосеміотичні модулі	НАУ		НАР		ГЕУ		Середнє	
	стор.	%	стор.	%	стор.	%	стор.	%
карти	316,8	72	1124	56,68	191,0	13,3	543,93	47,37
текст	53,6	12,2	475	23,93	977,3	68,1	501,97	34,74
генеральна легенда	1	0,2	3	0,3	3,0	0,2	2,33	0,23
фото	9,1	2,1	152	7,6	233,1	16,2	131,4	8,63
графіки та діаграми	26,3	6	134	6,74	22,3	1,5	60,86	4,78
рисунки	27,2	6,2	2,4	0,12	-	-	14,8	2,1
таблиці	3,4	0,7	68	3,45	8,6	0,6	26,67	1,58
картоїди	0,5	0,1	1,6	0,07	-	-	1,05	0,05
аеро- та космознімки	2,1	0,5	22	1,11	0,7	>0,1	8,26	0,57
кількість сторінок	440	100	1982	100	1436	100	1286	100
кількість карт	1714		< 2000		743		≈1500	

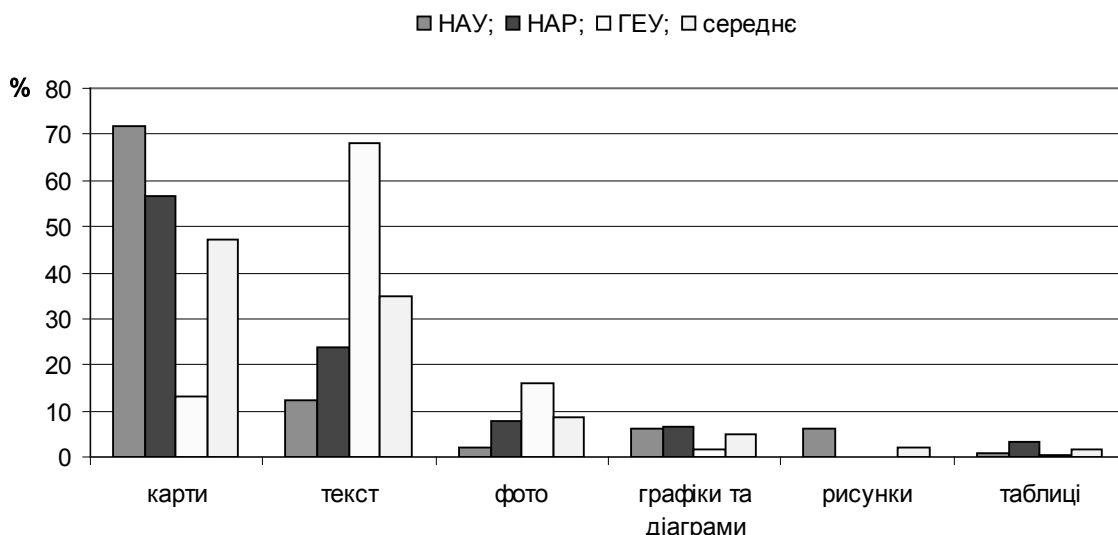

Рис. 1. Результат порівняльного картосеміотичного аналізу НАУ, НАР, ГЕУ та їх середнього значення

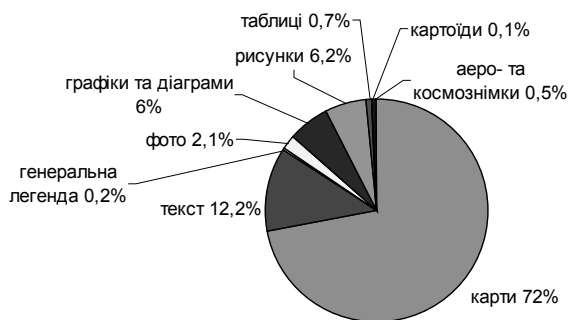

Рис. 2. Картосеміотична модель НАУ

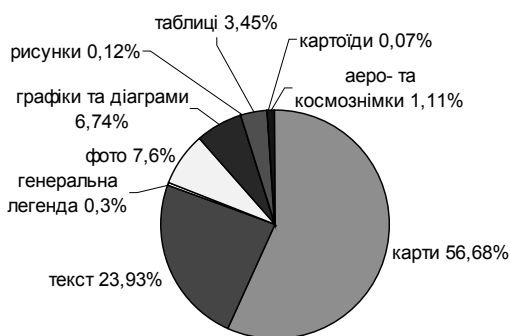

Рис. 3. Картосеміотична модель НАР

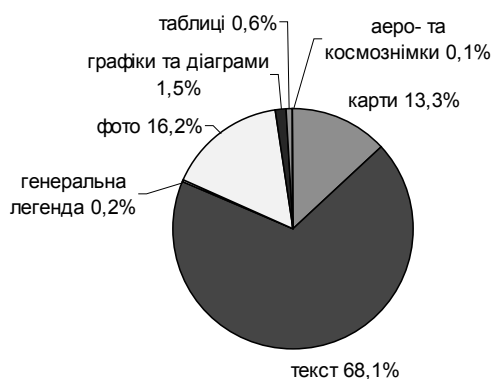

Рис. 4. Картосеміотична модель ГЕУ

властивостями, але мета картосеміотичного дослідження полягає не у представленні просторового зображення дійсності, а у представленні наочного результату дослідження, а саме – показати основні риси та спорідненості зазначених творів.

Тому, на думку автора, така термінологія, як «картосеміотична модель», має право на існування з великою вірогідністю того, що в подальших дослідженнях деякі суперечливі моменти будуть уточнюватись і коригуватись.

Висновки. Оскільки до складу тритомної ГЕУ входять карти, то цей твір деякою мірою можна вважати твором картографічним, який характеризується ознаками, властивими для географічних атласів (систематичністю та наявністю карт). Варто також вказати на головні відмінності ГЕУ від географічних атласів. По-перше, це переважання тексту (68,1%) у порівнянні з власне картами (13,3%), в той час як у національних атласах таке співвідношення майже протилежне (в НАУ карти складають 72%, текст – 12,2%; в НАР відповідно 57% та 24%). Картосеміотичний блок, або модуль «карти», є домінуючим в НАУ, а блок «текст» є домінуючим в ГЕУ. Інша важлива відмінність стосується принципу структурування інформації: зміст атласів представлений за традиційним тематичним або проблемним логічним ланцюгом: розділ, підрозділ, окрема карта; інформація в ГЕУ представлена за абетково-послідовним принципом [13]. Але ці та інші відмінності є вже за межами нашого дослідження.

Перспективи подальших пошуків. Представлені результати картосеміотичного дослідження змісту систематизованих фундаментальних представницьких інформаційно-картографічних творів в інформаційній структурі держави (на прикладі НАУ, НАР і ГЕУ) дозволяють у подальших дослідженнях встановити оптимальну структуру картографічних творів подібного призначення.

Рецензент – кандидат географічних наук,
доцент В.І. Остроух

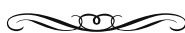
Література:

1. Географічна енциклопедія України: В 3-х т./ Редкол.: ... О.М.Маринич (відповід, ред.) та ін. – К.: УРЕ ім. М.П. Бажана, 1989. – Т.1: А–Ж. – 416 с.
2. Географічна енциклопедія України: В 3-х т./ Редкол.: ... О.М.Маринич (відповід, ред.) та ін. – К.: УРЕ ім. М.П. Бажана, 1990. – Т.2: З–О. – 480 с.
3. Географічна енциклопедія України: В 3-х т./ Редкол.: ... О.М.Маринич (відповід, ред.) та ін. – К.: УРЕ ім. М.П. Бажана, 1989–1993. – Т.3: П–Я. – 480 с.
4. Национальный атлас России в 4-х т. – Т.1. Общая характеристика территории / Министерство транспорта РФ, Федеральное агентство геодезии и картографии ПКО «Картография». – М.: Роскартография, 2005. – 495 с.
5. Национальный атлас России в 4-х т. – Т.2. Природа. Экология / Министерство транспорта РФ, Федеральное агентство геодезии и картографии ПКО «Картография». – М.: Роскартография, 2007. – 495 с.
6. Национальный атлас России в 4-х т. – Т.3. Население. Экономика / Министерство транспорта РФ, Федеральное агентство геодезии и картографии ПКО «Картография». – М.: Роскартография, 2008. – 496 с.
7. Национальный атлас России в 4-х томах. – Т.4. История. Культура / Министерство транспорта РФ, Федеральное агентство геодезии и картографии ПКО «Картография». – М.: Роскартография, 2009. – 496 с.
8. Національний атлас України / Гол. ред. кол. Б.Є. Патон; гол. ред. Л.Г. Руденко. – К.: ДНВП «Картографія», 2007. – 440 с.
9. Національний атлас України. Наукові основи створення та їх реалізація / А.І. Бочковська, Т.І. Козаченко, Г.О. Пархоменко та ін.; за ред. Л.Г. Руденка. – К.: Академперіодика, 2007. – 408 с.
10. Полякова Н.О. Картосеміотична модель Національного атласу Росії // Часопис картографії: Зб. наук. праць. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. – Вип.3. – С. 29–36.
11. Полякова Н.О. Семіотико-тематична модель структури Національного атласу України // Вісник геодезії та картографії. – 2010. – № 6. – С. 19–22.
12. Сосса Р.І. Картографування території України: історія, перспективи, наукові основи. – К.: Наук. думка, 2005. – 292 с.
13. Шевченко В.О., Полякова Н.О. Семіотичні та картографічні особливості Географічної енциклопедії України (ГЕУ) // Часопис картографії: Зб. наук. праць. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2012. – Вип.4. – С. 16–22.

УДК 551.524.3

С.І. Решетченко

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ АТМОСФЕРНИХ ОПАДІВ У ХАРКОВІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Розглянуто динаміку режиму зволоження на метеорологічній станції Харків упродовж періоду 2000-2009 рр. З'ясовано, що розподіл кількості опадів має просторово-часову неоднорідність.

Ключові слова: тенденція, мінливість, атмосферні опади, просторовий розподіл, режим опадів.

S. Reshetchenko

CHARACTERISTICS OF CHANGES OF PRECIPITATION IN KHARKIV AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

The dynamics of humidification conditions at the meteorological station of Kharkiv during the period 2000-2009 have been reviewed. It was revealed that the distribution of precipitation is of heterogeneous spatio-temporal nature.

Keywords: tendency, changeability, atmospheric precipitation, space distribution, precipitation conditions.

С.И. Решетченко

ОСОБЕННОСТИ ИЗМЕНЕНИЯ АТМОСФЕРНЫХ ОСАДКОВ В ХАРЬКОВЕ В НАЧАЛЕ ХХІ СТОЛЕТИЯ

Рассмотрена динамика режима увлажнения на метеорологической станции Харьков в период 2000-2009 гг. Выявлено, что распределение количества осадков имеет неоднородный пространственно-временной характер.

Ключевые слова: тенденция, изменчивость, атмосферные осадки, пространственное распределение, режим осадков.